

„Cum își găsesc <și> alte fete sărace dreptatea”. De la concubinaj la căsătorie în Țara Românească la sfârșitul secolului al XVIII-lea

În noiembrie 1795, boierii tribunalului penal bucureștean, Departamentul de Cremenalion, erau chemați să judece *jalba Marii fata răposatului Tomii postelnicel cu Zamfir brașovean ce-l cerea de bărbat*. Judecătorii trebuiau să afle o cale pentru a legitima, juridic, dar și religios, concubinajul liber consimțit dintre o fată orfană, deja însărcinată și un Tânăr care, deși făcuse promisiuni de căsătorie, la ora procesului amenința să-și părăsească victimă. Fără să fie nici unic, nici exemplar, acest caz poate demonstra cum se impune în practică, printr-o hotărâre judecătoarească, un model normativ, cum se implică justiția vremii în menținerea solidarității de clasă și în prezervarea coeziunii corpului social. Imperativul conservării ordinii sociale justifică și impune, în egală măsură, hotărârea judecătorilor, a căror Miză principală nu este numai recuperarea morală și socială a cuplului nelegitim, ci mai ales, evitarea marginalizării mamei și a declasării copilului ce urma să se nască. Ambele situații erau consecința firească a unei sarcini ilicite, urmată de o naștere nelegitimă.

Înainte de orice discuție asupra acestui document, nu putem să nu precizăm că nu am luat deloc în seamă posibila sa valoare exemplară, încercând să evităm astfel capcanele unor generalizări hazardate. Pe de o parte, pentru că utilizarea unui singur document impune aproape de la sine această precauție metodologică, pe de altă parte, pentru că anumite caracteristici ale vechiului drept românesc îndeamnă la maximă prudență pe cercetătorul avid de paradigme general valabile. Autoritatea legală a pravilei (legea scrisă) este legată de conceptul bizantin de lege, în virtutea căruia o lege anterioară nu este abrogată de una

posterioară ei; legile coexistă în timp, iar opțiunea pentru una sau alta dintre ele aparține judecătorului¹. Iar judecătorul prin excelență este domnul. Unic depozitar al voinței divine, de la care purcede capacitatea să de a recunoaște dreptatea și de a găsi justiția, domnul devine sursă permanentă de drept, căci orice judecată a să prevalează asupra oricarei prescripții de drept scris sau cutumiar și chiar asupra propriilor sale hotărâri anterioare². Chiar și atunci când, din necesități practice, domnul transmite prin delegare boierilor judecători parte din atributele sale juridice, el nu se desparte total de acestea. Dregători domnești specializați, boierii judecători nu fac decât să instrumentalizeze judecătile, alcătuind dosarul fiecărui caz în parte (din depoziții ale celor implicați direct în proces și ale martorilor lor) și propunând soluția juridică în acord cu pravilele și cu obiceiul locului. Decizia cu valoare executorie aparține însă exclusiv domnului. Astfel încât, deși limitat de necesitățile practice ale guvernării, arbitrariul domnesc rămâne totuși o realitate incontestabilă.

Pe de altă parte, citit din perspectiva studiilor dedicate crizei de sensibilitate din lumea românească de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, documentul nostru poate sta mărturie pentru o anume disoluție a valorilor tradiționale legate de cuplu sau de familie, care tind să se individualizeze, să se umanizeze la limită și, prin raportare la situațiile anterioare, să devină mai puțin rigide. De la sfârșitul anilor '80, istoriografia românească a semnalat și a luat în discuție criza de afectivitate ce se manifestă în anii 1800, după o lungă perioadă de inhibiție³. O schimbare capitală, o *revoluție a*

¹ Pentru diverse aspecte privind valoarea pravilei și modul practic de aplicare al acestiei, vezi studiul nostru „Despre judecătele penale în Vechiul Regim românesc: lege și practică juridică”, în Ligia LIVADĂ-CADESCHI, Laurențiu VLAD, *Departamentul de cremenalion. Din activitatea unei instanțe penale muntene (1794–1795)*, Editura Nemira, București, 2002, pp. 9–46.

² Pentru raportul între „lege” și „dreptate” și rolul domnului în gestionarea generală a actului de justiție, vezi Daniel BARBU, *Bizanț contra Bizanț. Explorări în cultura politică românească*, Editura Nemira, București, 2001, pp. 31–45.

³ Andrei PIPPIDI, „Amour et société: arrière-plan historique d'un problème littéraire”, în *Cahiers Roumains d'Études Littéraires*, 3/1988, p. 14.

moravurilor (Andrei Pippidi) aproape, se produce la cumpăna celor două secole. La originea sa stau banii și cultura: în secolul al XVIII-lea, pe măsură ce statul favorizează dezvoltarea burgheziei (administrative, în principal) cultura se răspândește și se vulgarizează, pentru a deveni cultură a pădurilor de mijloc, promotoare pătimașe ale legii succesului personal. Moravurile acestei burghezii sunt pătrunse de un puternic individualism, valabil inclusiv la nivelul relațiilor sexuale. Generația născută către 1795 va fi fost cu siguranță cea mai liberă din acest punct de vedere, căci codul social a explodat în pragul noului secol⁴. Simptomele care au permis identificarea acestei crize de sensibilitate sunt apariția pornografiei și răspândirea literaturii licențioase, epicurismul literar de la începutul secolului al XIX-lea, criza raporturilor de cuplu și o dorință nemăsurată de plăcere. În 1805, însuși domnul Țării Românești intervenea pentru a pune stăvilă răspândirii unui fenomen neliniștitor: din ce în ce mai multe fete își pierdeau virginitatea înainte de căsătorie, iar numărul cazurilor de adulter crescuse rapid, prea multe femei părăsindu-și bărbații, pentru a se lăsa răpite de iubiți. Si nu la vârful ierarhiei sociale, în marile familii aristocratice, ci în mediul negustorilor și al prăvăliașilor din mahalalele orașelor și târgurilor. Toate acestea lasă să se întrevadă un puternic elan orientat către eliberarea individului și către egalitatea sexelor⁵.

Aceeași criză de sensibilitate, sesizabilă prin transgresarea normelor tradiționale de funcționare a cuplului în cadrul strict reglementat al căsătoriei, a fost remarcată și de Ștefan Lemny⁶. Întreaga pleodoarie creștină a căsătoriei este vehiculată acerb în secolul al XVIII-lea, ca parte a unui amplu program de renovare a moravurilor în spiritul moralei tradiționale⁷. La acest program participă în egală măsură statul și biserică. Reafirmarea și întărirea barierelor laice și canonice era menită „să asigure conservarea

---

⁴ Ibid, p. 22.

⁵ Ibid, p. 24.

⁶ Ștefan LEMNY, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, Editura Meridiane, București, 1990, pp. 73–115 (capitolul intitulat „Viața între Eros și Agapé”).

⁷ Ibid, p. 80.

structurilor tradiționale ale societății, supuse treptat disoluției, iar tentația Erosului de a străbate opreliștile impuse era una dintre cauze⁸. Puternic ancorată în tradiție, lumea românească este totuși subminată de tentația păcatului. Greu de sesizat documentar, *agresiunea sexualității* (Ștefan Lemny) este de bănuit în spatele avorturilor, nașterilor ilegitime și a abandonurilor infantile, ca indicatori ai relațiilor preconjugale. Cu toate interdicțiile bisericești, aceste practici par să constituie o mare problemă a societății românești la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Pentru a evita mult mai gravul pericol al uciderii copiilor rezultați din raporturi sexuale extra sau preconjugale, cu toată opoziția față de abaterile de la morala creștină, lumea era nevoită să tolereze nașterile ilegitime, făcând dovada noilor ei orizonturi afective⁹.

Asaltul pe care afectivitatea și individualitatea născândă a partenerilor din cadrul unui cuplu legal constituie, îl dău asupra cadrelor rigide ale acestuia, îi poate deveni, din ce în ce mai des, fatal. Analizând o cantitate impresionantă de acte de divorț din perioada 1780–1850, Violeta Barbu identifică teme noi ale sensibilității celor ajunși în dramatică postură de a se separa, dar și a celor chemeți să rezolve această situație limită, judecătorii laici sau ecclaziastici: „descoperirea alterității, a realității celuilalt: nepotrivirea de caracter, caracterul urât al unuia dintre soți, diferențele etnice sau confesionale devin motive pentru care se cere desfacerea căsătoriei; <...> impotența, sterilitatea, teama de propriul trup, comportamentul sexual sunt puse explicit în discuție, certificate de mărturia medicilor, smulse din tabu-urile pudorii”¹⁰. Transformarea unei căsătorii eșuate în spațiu al confruntării publice dintre foștii parteneri, îi obligă pe aceștia să învețe să se exprime, să-și elaboreze o retorică personală, să-și asume propria subiectivitate pe care o transformă în discurs¹¹.

---

⁸ Ibid, p. 84.

⁹ Ibid, p. 91.

¹⁰ Violeta BARBU, „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă”. Studiu asupra divorțului în Țara Românească în perioada 1780–1850”, în *Revista de Istorie*, 11–12/1992, p. 1146.

¹¹ Ibid, pp. 1154–1155.

Individual se opune și uneori, se impune în fața puterii generalizatoare a normei.

Revenind la exemplul pe care îl propuneam la începutul demersului nostru, vom prezenta în continuare documentul ales, atât în calitatea sa de sursă, cât și din perspectiva faptelor și a situațiilor de viață la care face referire. *Jalba* (plângerea) și *anaforaoa* (document cu valoare informativă alcătuit de judecători; instrucția procesului) *Marii fata răposatului Tomii postelnicel cu Zamfir brașovean ce-l cerea de bărbat*¹², care datează din 13, respectiv 23 noiembrie 1795, împreună cu foaia de zestre a Marii (20 noiembrie 1795), adeverința foii de zestre dată de Zamfir (24 noiembrie 1795) și zapisul de învoială între Zamfir și Athanasie (fratele Mariei) pentru 1000 de taleri zestre cu soroc de șase luni (15 decembrie 1795) alcătuiesc dosarul unui proces judecat între datele amintite de Departamentul de Cremenalion din București.

Despre ce este vorba în acest proces? Jăluitoarea Maria, în vîrstă de 16 ani, fata răposatului Toma postelnicel, orfană de un an de zile de ambii părinti și lăsată singură în București, în casa părintească, de unicul frate, Athanasie, plecat și el de un an de zile peste Olt, la Craiova, îl reclamă pe Zamfir brașoveanul, „june” care i-a promis că o va lua de soție, cu care s-a logodit în taină și care i-a și luat în păstrare bijuteriile și alte obiecte prețioase. Tinerii au trăit două-trei luni într-o casă la țară, apoi au revenit în casa fetei la București, unde el a căzut bolnav, iar ea l-a căutat până s-a înzdrăvenit. Între timp, Maria rămăse în sărnicată, iar Zamfir pare să fi uitat promisiunile făcute fetei, refuzând în plus să-i returneze lucrurile pe care i le luase în păstrare. Maria se adresează domnului cerându-și dreptatea, iar acesta înaintează pricina Departamentului de Cremenalion, în sarcina căruia cădeau procesele de “stricare de feciorie”.

---

¹² Documentul este cuprins în *Condica lui Alexandru Constantin Moruzi Vv. de anaforale criminalești, cu întăriri, tacriruri, jelbi. 1794–1796* de la Arhivele Naționale București, inv. 292, colecția „Manuscrise”, mss. 30, transpus pe microfilm rola 15, cadrele 238–445; un rezumat destul de consistent al documentului, în V.A. URECHIA, *Istoria Românilor*, VI, București, 1893, pp. 802–803; documentul este publicat de noi în Ligia LIVADĂ-CADESCHI, Laurențiu VLAD, *op. cit.*, pp. 84–86.

Chemându-i pe amândoi la judecată și informându-se și printre vecini, boierii judecători constată că, dintru bun început, Zamfir a „ficlenit-o” pe Maria în două chipuri: mai întâi logodindu-se ei între ei (în secret) prin schimbare de inele, apoi luându-i la sine „sculisoarele”; „și după toate acestea <...> rădicând-o din casa părinților au dus-o afară din București la Vitan în casă cu chirie lăcuind amândoi într-un așternut trei luni”¹³, pentru ca în cele din urmă să o părăsească, susținând că se va logodi cu altă fată. Pârâtul nu tăgăduiește, dar se justifică acuzând-o, la rândul său, pe Maria că n-a găsit-o fecioară. Boierii judecători nu par deloc impresionați, ba dimpotrivă, pentru că „și aşa de ar fi fost precum zice, trebuia de la întâiași împreunare să o fi părăsit și să-i fi lepădat odoarele înapoi iarăși pe taină cum le-au și luat, ca să nu-i facă zvon pentru că o avea știută de fată mai ales de boierinaș, iar nu vădană și nu o luase de pe drumuri, ci din casa părinților ei”¹⁴.

„Sfătuit creștinește” de judecători să nu-și „vatemе sufletu”, Zamfir acceptă „însuși de a lui bună voie nesilit” săvârșirea cununiei legiuite. Aceasta este oficiată de „cucernicul popă Costandin protopopul vecin jăluitorei” chiar în fața boierilor judecători și în incinta Departamentului de Cremenalion. În plus, după săvârșirea cununiilor, preotul înfățișează judecății testamentul pe care însăși mama Mariei i-l încredințase și prin care îi lăsa lui Athanasie bunurile ei imobile (o casă în București și o vie la Scăieni-Prahova), cu condiția ca acesta să-și înzestreze sora cu 1000 de taleri. Fratele Mariei însă se purtase „fără nici o milostivire asupră surori-si”, părăsind-o în București, tocmai „pe vreme de lipsă și de foamete”, astfel încât ea a fost silită să-și amaneteze obiectele personale, pentru a supraviețui. Athanasie încălcase și „cel păzit obicei al țării”, care îi obligă pe frați să-și mărite și prin urmare să-și înzestreze surorile din chiar avereia proprie, dacă părinții le-au murit săraci. Judecătorii propun domnului ca Athanasie să plătească dota de 1000 de taleri prevăzută prin testament și 74 de taleri zălogul obiectelor amanetate de soră-sa. În

¹³ Ligia LIVADĂ-CADESCHI, Laurențiu VLAD, *op. cit.*, p. 85.

¹⁴ Ibid.

condițiile în care Athanasie ar fi fost de negăsit, judecata se însărcina cu scoaterea la mezat a casei și a viei, pentru a i se plăti Mariei partea ei de moștenire. În cele din urmă cununații se întâlnesc și se înteleg în instanță la un soroc de șase luni pentru achitarea zestrei Mariei.

Tipologic procesul prezentat trimite la delictul de „stricare de feciorie cu învoirea fetei”. Pe de o parte, înregistrând abaterile de la normele privind logodna și căsătoria, el reafirmă și confirmă norma. Pe de altă parte, soluția aleasă de judecători este dacă nu atipică, cel puțin mai rar întâlnită la data desfășurării procesului și oricum, în vădită contradicție cu hotărâri domnești anterioare, care interziseseră rezolvarea pe cale juridică a acestui gen de situații. Decizia judecătorilor, ca și întreaga lor atitudine, pe cât de favorabilă fetei, pe atât de atipică în epocă, se explică, în opinia noastră, prin apartenența socială a reclamantei, invocată de instanță însăși și confirmată de quantumul destul de important al dotei¹⁵.

Cererile de căsătorie forțată pe care fetele le adresau instanțelor judecătorești invocau de regulă pierderea virginității și acceptarea raporturilor sexuale în afara cununiei, ca urmare a unor promisiuni mincinoase ale părăților. În funcție de perspectiva din care instanța aborda plângerea (și care nu era deloc evidentă în momentul formulării acesteia), se contura fie o speță de stricare de feciorie (în care vinovat este bărbatul), fie una de „curvie” – denumire generică pentru orice fel de relație sexuală în afara cununiei – în care vinovată era femeia. Ambele situații trimit însă la statutul logodnei și al căsătoriei în Vechiul Regim.

Taină bisericească și instituție socială, căsătoria trebuia să fie publică și religioasă datorită faptului că din această situație decurgea un nou statut juridic pentru părți. Biserica ortodoxă respingea energetic căsătoria secretă, care era lovită de nulitate¹⁶.

---

¹⁵ O enumerare destul de amănunțită a obiectelor care alcătuiau zestrea Mariei, în V.A. URECHIA, *Istoria Românilor*, VI, pp. 802–803.

¹⁶ Iolanda ȚIGHILIU, *Societate și mentalitate în Tara Românească și Moldova, secolele XV–XVII*, Editura Paideia, București, 1997, p. 231; Ion T. AMUZA, *Căsătoria și divorțul în vechiul drept românesc*, Editura Sylvi, București, 2001, p. 58 (autorul citează *Sintagma* lui Matei Vlastares: „Nimeni să nu fie cununat în taină, ci să fie mai mulți de față. Iar cine ar îndrăzni să facă aşa să fie pedepsit precum cer rânduielile bisericii”).

Aceleiași exigențe i se supunea cu certitudine și logodna, căci „se chiamă acea logodnă și acea făgăduială ca o nuntă deplină”¹⁷. Caracterul logodnei de contract premergător căsătoriei apare și în *Legiuirea Caragea* și în *Codul Callimah*, în timp ce Andronache Donici susținea ca logodna „ca o nuntă să socotească”¹⁸.

Logodna și căsătoria se încheie în interiorul aceluiași grup social. Abaterile de la normă sunt sancționate în primul rând în ceea ce privește urmările lor sociale. În 1705, în Țara Românească, văduva unui boier, calificată drept femeie fără minte și judecată, era acuzată că, dorind să se recăsătorească, nu și-a găsit un bărbat care să-i fie egal în rang, măritându-se cu un personaj inferior din punct de vedere social. Gestul său este interpretat ca un afront, nu doar la adresa defuncțului său soț, ci al întregului său neam¹⁹. Drept urmare i se permite să-și păstreze pământurile cât timp va trăi, cu condiția ca la moartea sa întregul patrimoniu să revină verilor ei paterni. Astfel, neamul, familia în sens extins, își impune controlul asupra cuplurilor, prezervându-și cu încăpățânare bogățiile²⁰. În 1780, *Pravilniceasca Condică* prevede explicit ca „frați cei săraci să fie siliți de a mărita pe surorile lor după puterea lor, dar să păzească cinstea neamului lor, adecă de a nu le mărita după obraze proaste și defăimate <...>; asemenea și frații cei bogăți să fie siliți de a mărita pe surorile lor după avereia ce au lăsat tatăl lor la moartea lui <...>; unii frați ca aceștia ori săraci sau bogăți să aibă netăgăduită datorie, când vor mărita pe surorile lor, să le mărite cu știrea rudelor lor celor mai de cinstă și cu știrea arhiereului locului, pentru ca să nu se întâmpile ca unii din scumpe și alții din neavere să dea pe surorile lor pe la bărbați de necinste și de neam prost”²¹.

¹⁷ *Îndreptarea Legii*, ediție critică, Editura Academiei RPR, București, 1962, glavele 172, 174, 177.

¹⁸ *Legiuirea Caragea*, ediție critică, Editura Academiei RPR, București, 1953, p. 72; *Codul Callimah*, ediție critică, Editura Academiei RPR, București, 1958, p. 91; *Manualul juridic al lui Andronache Donici*, ediție critică, Editura Academiei RPR, București, 1959, p. 92.

¹⁹ Apud Andrei PIPPIDI, *art. cit.*, p. 15.

²⁰ Ibid.

²¹ *Pravilniceasca Condică*, ediție critică, Editura Academiei RPR, București, 1957, pp. 95–96.

În afara cununiei, orice relație sexuală era clar interzisă. Coabitarea extraconjugală era lovită nu numai de pedepse canonice, dar și civile²². Cei prinși în flagrant sau reclamați de femeile cu care avuseseră legături și aflați în imposibilitatea de a-și dovedi nevinovăția, erau condamnați la plata „dușegubinei”, o amendă încasată de marele vornic pentru încălcarea moralei. Cuantumul ei varia în funcție de statutul femeii: 12 galbeni de fata mare „burdihoasă” și 12 lei de văduvă (prețul unui bou²³). Dacă erau dovediți, bărbații plăteau „gloaba pântecului”, cum mai era numită amendă, iar femeile plăteau doar câte doi ughi, „ciubotele” încasatorilor²⁴. Pedeapsa fetelor era infinit mai aspră și în mod vădit infamantă: erau plimbate goale pe un măgar, căruia trebuiau să-i țină coada în mâna²⁵.

Oricât de stricte sunt însă interdicțiile, ele nu reușesc să împiedice total practicarea sexului în afara căsătoriei. Dimitrie Cantemir, la începutul secolului al XVIII-lea, susține că „tinerii socotesc că nu e de rușine, ci de laudă, ca până se căsătoresc să facă dragoste într-ascuns” căci în cazul „împreunărilor oprite ... nu te paște nici o primejdie de moarte, atâta timp cât vei da bani pentru șugubinat (aşa se numește acela care caută fete necinstite și femei stricate)”²⁶.

Alți posibili indicatori al relațiilor premaritale sunt avorturile și nașterile ilegitime. Cu toate interdicțiile bisericesti, practicile de abandonare a copiilor și avorturile au continuat să constituie o problemă în viața societății. Cu timpul percepția acesteia se modifică, iar accentul începe să se deplaseze de la pedepsirea femeii vinovate, către ajutarea, între anumite limite evident, a acesteia, tocmai spre a salva copiii rezultați din legături

²² Ecaterina LUNG, „L'église orthodoxe roumaine, le pouvoir politique et le mariage (XVIe–XVIIe siècles)” în *Sud-Estul și Contextul European. Buletin al Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române*, coordonator: Paul H. STAHL, volum îngrijit de Ligia LIVADĂ-CADESCHI și Laurențiu VLAD, X, 1999–2000, pp. 38 și următoarele.

²³ Andrei PIPPIDI, *art. cit.*, p. 21.

²⁴ Dimitrie CANTEMIR, *Descrierea Moldovei*, ediția Gh. GUȚU, Editura Academiei RSR, București, 1973, p. 317, nota 16.

²⁵ Andrei PIPPIDI, *art. cit.*, p. 21.

²⁶ Dimitrie CANTEMIR, *op. cit.*, p. 313.

nelegiuite și chiar pentru a permite reinserția socială a femeii păcătoase. O dispoziție din Moldova face dovada acestor mutații de mentalitate: „spre întâmpinarea acestui rău (avortul sau pruncuciderea, n.n.). Divanul socotește că iaste de trebuință ca <...> fieștecare femeie aproape fiind de nașterea pruncului ce l-au câștigat în nelegiuire, <...> cu îndrăzneală să vie la preotul satului sau la cel din urmă aproape, care le va fi dator a da loc de aciuare pe vremea nașterii pruncului și lăsând apoi pe pruncul la sine, îl va da cuiva din poporeni spre creșterea lui, fără să descopere cândva numele maicii pruncului, ce mai vârtos va păzi întâmplarea aceasta în cea mai strașnică taină, ca să <nu> poată cineva din cei de lături a înțelege pricina, pentru că iaste de trebuință a păzi pe femeia cea vinovată de rușină și de ocară”. Preotul însuși trebuia să cheme pe văduva sau pe fata bănuitură însărcinată la casa sa și să facă cercetare, ferindu-se însă, sub amenințarea pedepsei domnești, să întrebe cine este autorul faptei, ajutorul acordat urmărind să împiedice căderea femeii într-un păcat și mai grav, acela de pruncucidere²⁷.

Alteori, pentru a reintra pe făgașul impus de normă și tradiție, fetele vinovate de relații premaritale, justificate de cele mai multe ori de promisiunile, în final neonorate, ale partenerului, de a le lua de soție, apelează la judecată, pentru legalizarea cuplului prin căsătorie. Argumentul invariabil al fetelor este pierderea virginității („stricarea de feciorie”), situație care punea serios sub semnul întrebării posibilitatea contractării unei alte căsătorii. „Stricarea fecioriei” apare în codurile de lege de la jumătatea secolului al XVII-lea, care prevăd ca pedepse pentru vinovat obligația de a-și înzestra victimă și de o lua de soție, cu consimțământul părinților acesteia. În cazul în care părinții fetei nu sunt de acord cu nunta, fata va fi doar înzestrată, iar pedeapsa inculpatului rămâne la alegerea judecătorului, iar dacă vinovatul este prea sărac pentru a-și înzestra victimă, ele este bătut în târg și gonit din județ²⁸. O sută de ani mai târziu, *Manualul de legi* al lui Mihail Fotino prevedea pedeapsa cu bătaia pentru corupătorul

²⁷ Apud Ștefan LEMNY, *op. cit.*, pp. 90–91.

²⁸ Ligia LIVADĂ-CADESCHI, Laurențiu VLAD, *op. cit.*, p. 17, nota 1.

sărac ce a stricat virginitatea unei fete cu voia ei, dar ai cărei părinți nu sunt de acord cu nunta, iar el nu are bani să-și răscumpere vina (cumulat cu exilul)²⁹. Puțin mai târziu, *Micul Cod Criminal* al lui Alexandru Ipsilanti reia aceleași pedepse³⁰. Ceea ce ni se pare interesant de remarcat este faptul că, deși este vorba de situații în care bărbatul a avut învoirea fetei, ea este total absolvită, singurul responsabil în fața justiției rămânând el.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, iau o mare ampoloare procesele în care fetele își reclamă partenerii și cer ca acestora să li se impună să le ia de soție. Deși teoretic instanțele care judecă aceste procese funcționau sub imperiul legilor mai sus amintite, în practică judecătorii încep să-și pună problema culpabilității femeii în astfel de situații. Ea este acuzată de lipsă de moralitate, iar singura probă admisă este jurământul bărbatului. Frecvența acestor procese, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ca și derapajele sociale (afectarea imaginii unor personaje bine situate social, reclamarea altui bărbat decât adevăratul autor, încăpățânarea fetelor de a fi nu numai înzestrare, ci și luate de neveste) sau morale (jurăminte strâmbă din partea împriinăților) cărora ele le pot da naștere, îl determină pe domnul Țării Românești, Mihail Suțu, (la cererea expresă a mitropolitului), în 1792, să transfere acest tip de conflicte din plan juridic, în planul strict al responsabilității individuale, interzicând tratarea în instanță a plângерilor de „stricare de feciorie” (cu excepția violurilor). Iată ce spune anaforaoa mitropolitului Cozma adresată domnului: „la unii din proștii locuitori <...> multe din fetele fecioare încă dându-se și îndrăgindu-se cu unii alții (mai nainte de cununia cea după lege) cadu și la fapta păcatului curviei cu nădejde că-l va cere de bărbat și în urmă după împlinirea păcatului, acei înșelători se întorc, se căesc, nu le primesc, apoi îndată intră în judecăți și-și dezgolesc rușinea faptelor, <...>, se sting cu cheltuielile, se dă pricina și zapciilor, atât politicește cât și bisericicește, de globe (amenzi, n.n.) și geremele (? , n.n.) și în cea de pe urmă își pierd și sufletele, că mulți din tineri, ca să-și apere

²⁹ Ibid, p. 19; Mihail FOTINO, *Nomikon proheiron*, ediția Pan. J. ZEPOS. Val. Al. GEORGESCU, Anastasia SIFONIU-KARAPAS, Atena, 1982, pp. 571–573.

³⁰ Biblioteca Academiei Române, fond „Manuscrite”, mss. rom. 1336, ff. 24-27.

fapta sau de rușine, ca să nu se arate vinovați sau de nevoe, nevrând ca să o iee nevastă, ci primesc blestem, fac înfricoșate jurământuri, ca să scape de pâra fetelor și amândouă părțile rămân într-o căire neîndreptată, unul cu perdere de suflet, alta cu perderea curațeniei fecioriei ei și rămâne ca o curvă; altele își strică fecioria cu unii și apoi, sau de sine-și sau îndemnate, cad în spinarea altora, ce-i văd sau mai cu chip sau mai chiverniști sau mai cinstiți, precum de acest fel două pricini s-au întâmplat și s-au dovedit chiar înaintea judecății smereniei noastre, altele iarăși se întâmplă de nasc copii și ca să nu fie rușinea lor vădită și pentru ca să scape de ispravnici, de zapcii, de protopopi, a nu le globi precum sunt obicinuiți, ele își omor copiii și peste fapta curviei se fac și ucigașe de prunci”; pentru toate aceste motive mitropolitul cere domnului să hotărască astfel: „de acum înainte sunt neprimite jălbi și cereri de cununii silnice și rușinate sau cereri de bani și de zestre și după aceasta din urmă <...> oricare fată sau muere văduvă va cădea în păcatul curviei cu vreun Tânăr sau de voie cu nădejde de însoțire sau cu alte măglisitoare amăgeli curvesci, la nici o judecată sau bisericească sau politicească, pâra ei să nu fie ascultată <....> și cu acest mijloc socotim că se va înceta și se va tăia acest rău obicei și nelegiute fapte <...> și precum fiecare se va purta și cinstea își vor păzi, aşa vor rămânea”³¹. Domnul aproba anaforaoa mitropolitului și ordonă publicarea ei în județe³². Dacă ar fi să urmăm acest document în litera lui, biserică practic își declină responsabilitățile sale tradiționale de gardian al moralei, pe un anume segment al ei și exclude dintre atribuțiile sale pe cele legate de recuperarea prin cununie a relațiilor premaritale. Ele ies din sfera delictelor, atât bisericești cât și „politicești”, rămânând un fapt de pură opțiune personală. Scoaterea relațiilor sexuale prenupțiale de sub presiunea legii poate fi interpretată ca un aspect al afirmării treptate a individualismului care caracterizează trecerea de la tradiționalism către modernitate.

Măsura amintită mai sus pare să nu fi avut ecoul scontat, nici din perspectiva moralității indivizilor, nici din perspectivă legislativ-judecătorească. Doi ani mai târziu, domnul Alexandru

³¹ V.A. URECHIA, *op. cit.*, IV, București, 1892, pp. 101–103.

³² Ibid, p. 104.

Moruzi, tot la sugestiile mitropolitului (de astă dată Dositei al Ungrovlahiei), interzice prezența femeilor în cărciumi motivând că „aici în pământul acesta cu o mare slobozenie se obicinuește păcatul curviei <...>, care amândouă unindu-se, adică curvia cu beția, turbează mințile omenești”³³. Pe de altă parte, aşa cum demonstrează o serie de surse publicate de V.A. Urechia³⁴ și documentul însuși care a servit de pretext acestui studiu, cereri în căsătorie adresate instanțelor (domnul sau mitropolitul) au continuat să se înregistreze și după publicarea interdicției mai sus amintite. Maria răposatului Tomii postelnicel nu are sentimentul excepționalității cazului propriu, ba dimpotrivă se adresează domnului „ca după cum își găsesc și alte fete sărace dreptatea să-mi găsesc și eu”³⁵. Fără a putea proba statistic aserțiunea noastră, credem totuși că, deși continuă să primească jălbi de „stricare de feciorie” și cereri de zestre sau de „cununii silnice”, instanțele sunt din ce în ce mai reticente în rezolvarea acestora în favoarea fetelor, invocând conduită lor imorală, lipsa de discernământ și nerespectarea valorilor tradiționale.

Competența în cazul pricinilor de „curvie” (concubinaj) și „preacurvie” (adulter) revenea în secolul al XVII-lea domnului, fiind considerate culpe majore³⁶. În veacul al XVIII-lea, întâlnim astfel de judecăți și în instanțele laice și în cea mitropolitană. De competența judecății bisericești rămâneau, potrivit dispozițiilor lui Alexandru Ipsilanti: „curvii, hrăpirea fetelor (viol, n.n.), posatnice (prostituate, n.n.), amestecatrea săngelui (căsătorii între rude, n.n.), paronomiia (caracter ilegal, n.n.) nunții a patra, de fermecătorii, vrăjbi între bărbat cu soția lui”³⁷. Același domn însă, inițiator al alcăturirii și publicării *Pravilniceștii Condici* (1780), include parte din aceste delicte și în competența nou înființatului Departament de Cremenalion: „iar pricinile cele vinovășești, adică de ucideri, de preacurviri și hrăpiri de fecioare <...> unii ca aceștia ce să vor prinde cu acest fel de vinovății să să trimiță

³³ Ibid, V, București, 1893, pp. 255–257.

³⁴ Ibid, VI, pp. 801–804.

³⁵ Ligia LIVADĂ-CADESCHI, Laurențiu VLAD, *op. cit.*, p. 84.

³⁶ Ioana ȚIGHILIU, *op. cit.*, p. 228.

³⁷ Apud Violeta BARBU, *art. cit.*, p. 1145.